

O‘zbekiston Respublikasi Qishloq xo‘jaligi vazirligi
Akademik M.Mirzaev nomidagi bog‘dorchilik, uzumchilik va
vinochilik ilmiy-tadqiqot instituti
Agrosanoatni rivojlantirish agentligi

**Toshkent viloyatida bog‘lar va tokzorlarni
barpo qilish bo‘yicha**
TAVSIYANOMA

Toshkent – 2026

Ushbu tavsiyanoma Toshkent viloyati tuproq-iqlim sharoitida, mevali bog'larni va tokzorlarni barpo etish, ko'chatlarni ekish sxemalari, payvandtaglarni tanlash hamda meva-uzum navlarini qisqacha tavsifi bo'yicha tavsiyalar berilgan.

1. Ko'chat ekish uchun maydonni tayyorlash. Kuzda ko'chat ekish uchun tanlab olingan maydon plantaj plugi bilan 50-60 sm chuqurlikda xaydalgan bo'lishi kerak. Agarda maydon xaydalmagan bo'lsa, bahorda 35-40 sm chuqurlikda yer xaydalib qat'iy tarzda lazer tekislagichida tekislanadi, bu esa o'z navbatida suvdan tejamkorlik bilan foydalanish samaradorligini 2-3 barobarga oshiradi, hamda ko'chat ekish uchun reja tortiladi va ko'chatlar ekilgandan keyin boshqa bog'lar qatori qishda sho'r yuvish ishlarini amalga oshirirish lozim.

Olinadigan hosildorlikni miqdori faqat nav va payvandtagdan, agrotehnika saviyasidan emas, balki o'simliklarning qator orasi va daraxt oralig'iga ham bog'liq.

Maydonda qancha ko'chat ko'p bo'lsa, hosil shuncha ko'p bo'ladi, lekin daraxtlarning joylashish zichligining ham chegarasi bor. Bu daraxtlarning hajmiga va qator oralarining texnika bilan ishlov berish darajasiga ham bog'liq. Hosilni sifati va miqdoriga daraxt tanasiga tushadigan yorug'likni sifati va miqdoriga hamda shamol harakatlanishiga uzviy bog'liq.

2. Ko'chat ekish. Ko'chat ekiladigan chuqurlarni chuqurligi va kengligi 60×60 sm bo'lib, chuqur qazishda tuproq ustining 20-25 sm unumdor qismi chuqurning bir tomoniga olib, chuqurning qolgan qismi ikkinchi tomonga olib qo'yiladi. Chuqurga ko'chat ekishdan oldin 350-400 g fosforli, 30-40 g kaliy o'g'iti hamda 8-10 kg chirigan go'ngni tuproq bilan aralashtirib solib, keyin ko'chat ekiladi.

Ko'chatni ekishdan oldin alohida tayyorlangan shatmoqqa (yangi mol go'ngi tuproq bilan 1:1 qilib qaymoqsimon qilib tayyorlanadi), botirib olib ekiladi. Ko'chat chuqurga quyilib, oldin olingan unumli tuproq chuqur tagiga solinib, keyin olingan unumsiz o'g'it bilan aralashtirilgan tuproq bilan to'ldirilib, ildiz payvand qilingan joyi tuproqdan 2-3 sm yuqorida bo'lishi kerak. Ko'chat ekilgandan so'ng har bir chuqurga to'la suv quyiladi. Bunda tuproq zichlanib, ko'chat yaxshi ko'karadi. Tuproq cho'kkandan so'ng ko'chat atrofiga tuproq solib to'ldiriladi.

3. Ko'chatlarni parvarishlash. Ekilgan ko'chatlar vegetatsiya davrida ko'chatlarning atroflari qatqaloq bo'lib qolmasligi uchun yumshatib turiladi. Tuproq sharoitiga qarab, vegetatsiya davrida zarur namlikni ta'minlash uchun albatta tomchilatib sug'orish tizimini joriy etish talab etiladi.

Yangi ekilgan ko'chatlarni dastlabki davrida suv bilan ta'minlashga katta e'tibor berish zarur. Ko'chatlar to'liq ko'karib ketishi uchun (agar tomchilatib sug'orish sistemalari ishga tushmagan bo'lsa) ko'chat atrofini aylana shaklida ariq olinib, ariq to'lguncha suv quyish lozim yoki ariq orqali sug'orilsa, ko'chat atrofidan suvni aylantirib o'tkazib sug'orish zarur. Tuproq namligini doimiy saqlash maqsadida 12-14 martagacha sug'oriladi.

Yosh bog'larni kasallik va zararkunandalarga chidamlilik darajasi ancha past bo'ladi. Shuning uchun zaruriyat tug'ilgan holda kasallik va zararkunandalarga qarshi kurash choralarini qo'llash zarur.

4. Tomchilatib sug'orishning o'ziga xos jihatlari. Tomchilatib sug'orish ekinlarni sug'orish usullari orasida nisbatan yangi sanaladi va uning o'ziga xosligi suvni bosim ostida o'simlikkacha yetkazib berishi bilan belgilanadi.

Tomchilatib sug'orish tizimi o'simlikning suvga bo'lgan ehtiyojiga teng miqdordagi suvni zarur muddatda uning ildiz qatlamiga yetkazib berishga mo'ljallangan suv taqsimlovchi doimiy tarmoqdan iborat.

Tomchilatib sug'orishning boshqa sug'orish usullaridan farqli jihati shundan iboratki, mazkur sug'orish usulida tuproqning namligi va uni yaratish uchun berilayotgan suv boshqariladi.

Odatdagi egatlab sug'orish usulida suv egatga oqizilgandan so'ng dalaning bir qismida tuproqning namligi xaddan ortib ketsa, boshqa qismida suv yaxshi oqmaganligi tufayli tuproq yaxshi namlanmaydi. Tomchilatib sug'orishda esa suv har bir ekinning ma'lum davrdagi ehtiyojiga mos ravishda dala bo'ylab bir tekisda beriladi. Shunday qilib dalaning ekin joylashgan joylari bir xilda namlanadi. Tuproqda ortiqcha namlikning yuzaga kelishiga yo'l qo'yilmaydi. Egatlab sug'orilganda sug'orishdan keyin tuproqda namlikni haddan ziyod ortishi ekinni suvga bo'ktirsa, sug'orishlar orasidagi vaqtning uzoqligi oqibatida tuproq qurib ketib o'simlikni suvsiz qoldiradi.

Navbatdagi sug'orishda ekin yana suvga bo'kadi, undan keyin esa yana suvsiz qoladi, ya'ni stress holatlarga tushadi. Natijada o'simlik o'z energiyasini shu stress holatlarni yengishga sarflashga majbur bo'ladi va bir tekis rivojlana olmaydi. Tomchilatib sug'orishda esa ekin ildiz qatlamining namligi bir xilda ushlab turiladi va ekin bir tekis rivojlanadi. Tomchilatib sug'orishda ekinning ildizi rivojlanadigan tuproq qatlamida o'simlik uchun optimal bo'lgan tuproqning suvfizik rejimi yaratiladi.

5. Shakl berish. Urug'lik mevali daraxtlarga asosan kuzda va danakli mevali bog'larda erta baxorda shakl berish maqsadga muvofiq. O'zbekiston sharoitida pakana payvandtagda ekilgan intensiv bog'larda ko'chatlarga 60 sm yuqoridan kesilib, shakl beriladi. Chetdan kelayotgan ko'chatlarni veretino shaklida, ya'ni asosiy lider novda qoldirilib, yoniga ko'proq novda berishga qaratiladi, ya'ni shoxlatiladi. Shakl berishda ko'chatning asosiy lider shoxida shtambi uchun 50 sm qoldirilib, undan yuqorisiga 8-10 ko'z qoldirilib, undan so'ng yana ship 3 ta ko'z qoldirilib, ortiqchasi kesiladi.

Kelajakda yetarli shoxlashi uchun 50 sm. tanasidan yuqorida joylashgan 3 ko'z oysimon shaklida (ko'chat ko'chatxonasida shoxlamagan bo'lsa) ko'zni o'sishi qismidan kerbovka (kesish) qilinadi va yana uchta ko'z tashlab yana uchta ko'z to'g'ri chiziq shaklida kesimida (kerbovka) qilinadi. Bu jarayonni ko'chat yaxshi o'sa boshlagan davrida qilsa yaxshi natija beradi. Shoxlangan shoxlar iyul-avgust oylarida 90° egiladi va bog'lanadi. Yosh o'sgan novdalarda meva kurtaklarini hosil qilish maqsadida ular ma'lum vaqtda chilpib (chekanka) turiladi. Bu usul meva kurtaklarini ko'proq hosil bo'lishini ta'minlaydi.

6. Temir beton ustunlar o'rnatish va sim tortish. Ekilgan ko'chatlarni birinchi yilni o'zida simbag'azlarga bog'lab, parvarish qilish uchun temir beton ustunlar o'rnatiladi.

7. Ko'chatlarni simbag'azlarga bog'lab parvarish qilish. Yangi ekilgan olma, nok bog'lariga temir beton ustunlar hamda sim tortilgach, ko'chatlarning novdalari simlarga bog'lab chiqiladi hamda kelajakda novdalar o'sib, rivojlanishi uchun parvarish ishlari olib boriladi.

8. O'g'itlash. Yosh ekilgan ko'chatlar yaxshi rivojlanib, o'sishi uchun aprel oyining ikkinchi yarmida har bir ko'chat atrofiga 100-120 g dan azotli o'g'it solinadi. Ikkinchi marta iyun oyida shuncha miqdorda yana azotli o'g'it solinadi.

Tomchilatib sug'orish sistemasi mavjud bo'lgan bog'larda barcha mineral ozuqalarni suv orqali topchilatib berish maqsadga muvofiqdir. Bunda o'g'itni o'zlashtirish samaradorligi ancha yuqori bo'ladi.

Yosh pakana payvandtagli bog'lar orasiga birinchi ikkinchi yillar sabzavot, poliz, kartoshka ekinlari ekish mumkin. Uchinchi yildan tushbu ekinlar ekish tavsiya etilmaydi. Chunki bog' qator orasiga ishlov berilishi sababli ekinlar ekilmaydi (Haydash, o'g'itlash, kimyoviy ishlov berish).

Oktyabr-noyabr oylarida yosh nihollar orasi hamda ko'chatlarning qator orasi chopilib, yumshatiladi, begona o'tlardan tozalanadi. Tuproqda namlik yaxshi saqlanadi.

Kuzda noyabr oyida fosforli hamda kaliy o'g'it, ya'ni gektariga 90 kg, fosfor 45 kg kaliy va 10 t organik o'g'it solinib chopiladi.

Yangi ekilgan intensiv bog'lar ikkinchi yildan boshlab hosilga kiradi, 4-5 yili to'liq hosil bera boshlaydi.

**Sirdaryo viloyatida tashkil etiladigan bog' va tokzorlarga ekishga tavsiya etiladigan mevali va tok ko'chat turlari, navlari hamda ekish sxemasi to'g'risida
MA'LUMOT**

T/r	Ekin turi	Nav nomi	Payvandtag turi	Ekish sxemasi (m)	Ko'chatlar soni (1 ga/ dona)
<u>Bo'stonliq tumani</u>					
1	Olma	Nafis	MM-106	6x5	333
		Golden Delishes	MM-106	6x5 5x4	333 500
		Renet Simirenko	MM-106	5x4	500
		Starkrimson	MM-106	5x4	500
		Jeromin	MM-106	5x4	500
		Starking	MM-106	5x4	500
		Pinke ledi	MM-106	5x4	500
2	Nok	Star krimson	BA-29	5x3	666
			Ayva-A	4x3	833
		Lesnaya Krasavitsa	BA-29	5x3	666
			Ayva-A	4x3	833
		Zimnyaya Nashvaty	BA-29	5x3	666
			Ayva-A	4x3	833
		Sargy Guzal	BA-29	5x3	666
			Ayva-A	4x3	833
3	Behi	Izobilnaya	BA-29,	5x4	833
			Ayva-A	4x3	666
		Samarkandskaya krupnoplodnaya	BA-29	5x4	833
			Ayva-A	4x3	666
4	Olxo'ri	Ispolinskaya	Evrika 99	5x4	500
		Chernosliv Samarkandskiy	Fartuna	5x4	500
5	Olcha	Podbelskaya	Krimskiy-5	4x1,5	1666
		Shpanka Chyornaya	Krimskiy-5	4x1,5	1666
6	Gilos	Bahor	Olcha	5x4	833
		Valeriy Chkalov	Kolt	4x2	1250
		Revershon	Krimskiy-5	5x4	500
7	Funduk	Daler	Yong'oq	6x6	277

		O‘zbekiston	Yong‘oq	6x6	277
8	Yong‘oq	Bostandyskiy	Yong‘oq	8x8	156
		Ideal	Yong‘oq	6x6	277
		Tonkoskorlurpy	Yong‘oq	8x8	156
		Yubileyny	Yong‘oq	7x5	156
		Malika	Yong‘oq	5x5	400
9	Bodom	Pervenets	Yong‘oq	5x5	400
		Ugamskiy	Yong‘oq	5x5	400
10	Chilonjiyd a	Ta-yan-szao	Chilon-Jida	7x5	285
11	Uzum xo‘raki navlar	Toyfi rozoviy	Simbog‘az usulida	3×2,5	1333
		Rizamat	Simbog‘az usulida	3×2,5	1333
		Oq Husayni	Simbog‘az usulida	3×2,5	1333
12	Sharopbop navlar	Rangdor	Simbog‘az usulida	3×2	1666
		Kuldjinskiy	Simbog‘az usulida	3×2	1666
Qibray tumani					
1	Olma	Borovinka Tashkentskaya	M-IX	3×1,5 4x1,5	2222 1666
			MM-106	5x4 5x3,5	500 570
		Vilyams prayt	M-IX	3×1,5 3,5x2	2222 1420
			MM-106	5x4 5x3,5	500 570
		Gala	M-IX	3×1,5 3,5x2	2222 1420
			MM-106	5x4 5x3,5	500 570
		Golden delishes	M-IX	3×1,5 3,5x2	2222 1420
			MM-106	5x4 5x3,5	500 570
		Pink leydi	M-IX	3,5x2 4×1,5	1428 1666
			MM-106	5x4 5x3,5	500 570
		Jeromin	M-IX	3,5x2 4x1,5	1428 1666
			MM-106	5x4 5x3,5	500 570
2	Nok	Devichi	BA-29	5×3	666
			Ayva-A	4×3	833
		Abad fitel	BA-29	5×3	666

			Ayva-A	4×3	833
			Ayva-A	4×3	833
		Star krimson	BA-29	5×3	666
			Ayva-A	4×3	833
		Sarı Guzal	BA-29	5×3	666
			Ayva-A	4×3	833
		Santa mariya	BA-29	5×3	666
			Ayva-A	4×3	833
3	Behi	Samarkandskaya krupnoplodnaya	BA-29	5x4	833
			Ayva-A	4x3	666
		Izobilnaya	BA-29	5x4	833
			Ayva-A	4x3	666
4	Gilos	Bahor	Olcha	5×4	833
		Volove serdse	Krimskiy-5	4×2	1250
		Samba	Krimskiy-5	4×2	1250
		Revershon	Krimskiy-5	5×4	500
		Valeriy Chkalov	Krimskiy-5	4x2	1250
5	Shaftoli	Start	GF-677	4x1,5	1666
		Malinoviy	GF-677	4x1,5	1666
		Muyassar	GF-677	4x2	1250
				4x3	833
		Xilola	GF-677	4x2	1250
				4x3	833
6	O'rik	Lola	GF-677	4x2	1250
				4x3	833
		Faralia	Mirabolano	5x4	500
		Orenj Rubista	Mirabolano	5x4	500
7	Olxo'ri	Yubileniy Navoiy	Mirabolano	5x4	500
		Subxoni	Mirabolano	5x4	500
		Chernosliv Samarkandskiy	Mirabolano	4x1,5	1666
				4x2	1250
8	Olcha	Superior	Mirabolano	4x1,5	1666
				4x2	
		Ispolinskaya	Mirabolano	5x4	500
		Berton	Mirabolano	5x4	500
9	Yong'oq	Podbelskaya	Krimskiy-5	4x1,5	1666
		Shpanka chyornaya	Krimskiy-5	4x1,5	1666
10	Chilonjiyd a	Tonkoskorlupyy	Vlach	7x5	156
		Ideal	Vlach	6x6	277
11	Qulupnay	Ta-yan-szao	Chilon-Jida	7x5	285
		Kobra		70x30	44000
		Bauntiful		70x30	44000
		Pamyat Shredera		70x30	44000

12	Oltinsimon qorag‘at	Siyuma	qalamcha	3x1	3333		
		Plotnomyasaya	qalamcha	3x1	3333		
		Uzbekistanskaya krupnoplodnaya	qalamcha	3x1	3333		
		Iroda	qalamcha	3x1	3333		
13	Limon	Meyer	qalamcha	3x3 3x2	1050 1650		
14	Apelsin	Gamlin	Meyer	3x3 3x2	1050 1650		
15	Mandarin	Klimintin	Meyer	3x3 3x2	1050 1650		
16	Uzum xo‘raki navlar	Toyfi rozoviy	Simbog‘az usulida -	3×2,5	1333		
		Husayni belıy	Voyish usulida	3x2 4x2 4x3 4x4	1666 1250 833 625		
				Pobeda (Mersedes)	Voyish usulida	3x2 4x2 4x3 4x4	1666 1250 833 625
						Simbog‘az usulida	3×2,5
		Rizamat	Voyish usulida			3x2 4x2 4x3 4x4	1666 1250 833 625
				Simbag‘az usulida	3×2,5	1333	
				17	Kishmishbop navlar	Kishmish Cogdiana	Voyish usulida
		Simbog‘az usulida	3×2,5				1333
Qora kishmish	-	3×2,5	1333				
18	Sharopbop navlar	Saperavi	Simbag‘az usulida	3×2	1666		
		Risling	Simbog‘az usulida	3×2	1666		
		Rkatsiteli	Simbog‘az usulida	3×2	1666		
		Rangdor	Simbog‘az usulida	3×2	1666		
		Kuldjinskiy	Simbog‘az usulida	3×2	1666		
Zangiota tumani							
1	Olma	Gala	M-IX	3×1,5 3,5x2	2222 1420		
			MM-106	5x4	500		

				5x3,5	570
		Golden delishes	M-IX	3x1,5 3,5x2	2222 1420
			MM-106	5x4 5x3,5	500 570
		Pink leydi	M-IX	3,5x2 4x1,5	1428 1666
			MM-106	5x4 5x3,5	500 570
		Renet simerenko	M-IX	3x1,5 3x2	2222 1666
			MM-106	5x4 5x3,5	500 570
		Jeromin	M-IX	3,5x2 4x1,5	1428 1666
			MM-106	5x4 5x3,5	500 570
2	Nok	Devichi	BA-29	5x3	666
			Ayva-A	4x3	833
		Abad fitel	BA-29	5x3	666
			Ayva-A	4x3	833
		Santa mariya	BA-29	5x3	666
			Ayva-A	4x3	833
		Lesnaya Krasavitsa	BA-29	5x3	666
			Ayva-A	4x3	833
3	Behi	Samarkandskaya krupnoplodnaya	BA-29	5x4	833
			Ayva-A	4x3	666
		Izobilnaya	BA-29	5x4	833
			Ayva-A	4x3	666
4	Gilos	Volove serdse	Krimskiy-5	4x2	1250
		Samba	Krimskiy-5	4x2	1250
		Revershon	Krimskiy-5	5x4	500
		Valeriy Chkalov	Krimskiy-5	4x2	1250
5	Shaftoli	Malinoviy	GF-677	4x1,5	1666
		Muyassar	GF-677	4x2	1250
				4x3	833
6	O'rik	Lola	GF-677	4x2	1250
				4x3	833
7	Olxo'ri	Faralia	Mirabolano	5x4	500
		Orenj Rubista	Mirabolano	5x4	500
		Chernosliv Samarkandskiy	Mirabolano	4x1,5 4x2	1666 1250
		Superior	Mirabolano	4x1,5	1666

				4x2	
		Ispolinskaya	Mirabolano	5x4	500
8	Olcha	Podbelskaya	Krimskiy-5	4x1,5	1666
		Shpanka chyornaya	Krimskiy-5	4x1,5	1666
9	Yong‘oq	Tonkoskorluryy	Vlach	7x5	156
		Ideal	Vlach	6x6	277
10	Chilonjiyd a	Tayanszao	Chilon-Jida	7x5	285
11	Qulupinay	Kobra		70x30	44000
		Redgountlet		70x30	44000
		Pamyat Shredera		70x30	44000
12	Limon	Meyer	qalamcha	3x3 3x2	1050 1650
13	Apelsin	Gamlin	Meyer	3x3 3x2	1050 1650
14	Mandarin	Klimintin	Meyer	3x3 3x2	1050 1650
15	Uzum xo‘raki navlar	Toyfi rozoviy	Simbog‘az usulida -	3x2,5	1333
		Husayni belyy	Voyish usulida	3x2 4x2 4x3 4x4	1666 1250 833 625
		Pobeda (Mercedes)	Voyish usulida	3x2 4x2 4x3 4x4	1666 1250 833 625
			Simbog‘az usulida	3x2,5	1333
		Rizamat	Voyish usulida	3x2 4x2 4x3 4x4	1666 1250 833 625
			Simbag‘az usulida	3x2,5	1333
16	Kishmishb op navlar	Kishmish Cogdiana	Voyish usulida	3x2 4x2 4x3	1666 1250 833
			Simbog‘az usulida	3x2,5	1333
		Qora kishmish	-	3x2,5	1333
		Rkatsiteli	Simbog‘az usulida	3x2	1666
		Rangdor	Simbog‘az usulida	3x2	1666
		Kuldjinskiy	Simbog‘az usulida	3x2	1666